

שלא מצאו כמותו בתורה, ולעולם מסמיכים את גזרותיהם לדין דאורייתא כלשהו. אף כאן, אם כי מודה הר"ן לרש"י בסיבה לתקנה, אך היו צריכים לסמוך גזרתם על דין 'מין במינו לא בטיל'. ולכן מחלקים אנו בין אם נתערב במינו לנתערב בשאינו מינו.

ויש מי שכתב (זכר יצחק ח"ב מו, ג) הסבר אחר; שני הטעמים זקוקים ומשלימים זה את זה, שהרי התוס' כתבו בכמה מקומות, שלא אמרו 'מין במינו לא בטיל' אלא בתערובת לח בלח, אבל יבש ביבש — בטל. נמצא לפי זה שהטעם שכתב הר"ן, שדשיל"מ גידון כמין במינו, אינו אלא בתערובת לח בלח. אך הרי הדין שדשיל"מ לא בטל נאמר גם ביבש (כמ' בסוגיא), ומוכרח שיש בזה סברה נוספת, כמו שכתב רש"י, עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהתר. אמנם סבר הר"ן שטעם זה של רש"י נכון רק בתערובת יבש ביבש, שהאיסור עומד במקומו לעצמו, אלא שאינו ניכר, אבל לח בלח, המיעוט האסור נהפך להתר גמור, שהרי אינו קיים בפני עצמו (וכמשמע חילוק זה משיטת הרשב"א המובאת ביו"ד קט, שביבש-ביבש אין לאכול התערובת כאחת). ומכאן למד הר"ן שיש טעם נוסף, מצד 'מין במינו'. (וע' הסבר נוסף על דרך זו, בספר אבי עזרי — קריאת שמע א, ט. וע"ע רש"ש; משיב דבר ח"ב מה ד"ה מכתב, ובסוסי"ע).

עוד בענין זה ובמסתעף — בנדרים מט.

דף פג

(ע"ב) בעניני אנדרוניוס — ע' במובא בבכורות מב (חוברת פא).

ר' אליעזר אומר: הכלאים וטרפה... לא קדושין ולא מקדישין. ואמר שמואל: לא קדושים בתמורה ולא מקדישין בעושה תמורה' — משמע מכאן שהטרפה אינה ראויה לקרבן מן התורה, שאם אינה פסולה אלא מדרבנן, היאך הקילו חז"ל כל כך שלא יעשה תמורה אחר שמן התורה הוא קרבן כשר. וקשה מכאן על דברי הכסף-משנה (איסורי מזבח ב, ב) שצייד בדעת הרמב"ם שהטרפה פסולה מדרבנן, והדרשות שהובאו בגמרא — אסמכתא בעלמא הן. 'וצריך עיון'. (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו, מד. וכן תמה על הכס"מ מסוגיא אחרת, בשער המלך — שחיטה יא, א).

דף פד

הערות בפשט

ואלו מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן: כהן גדול שקידש את האלמנה ויש לו אח כהן הדיוט' — יש שואלים ממשנתנו על דברי החכם-צבי (סי' א) הסובר שדין 'קטלנית' קיים אף במקום יבום, אם כן, אשה זו שהיתה כבר אלמנה כשנישאה לאח שמת, מדוע מותרת להתייבם, לשיטת רבי הסובר שכבר בפעמיים היא חזקה?

ויש לתרץ שכל שיש לתלות מיתתו בעוון הידוע לנו, אין תולים זאת בה. ולכן כאן שעיקר נישואיהן בעבירה, אין דין 'קטלנית' שתולים אנו בעוון הממית. אך כל זה למאן דאמר (לעיל סד): 'מזל גורם', אבל לאומר 'מעין גורם' לכאורה אין מקום לדברים אלו כלל, שהרי לשיטתו יש כאן סיבה טבעית למיתה. אלא שלדעת האומר 'מעין גורם' מעיקרא לא קשה, שהרי מדובר ב'קידש' בלבד ולא בנישואין [וכמבואר בגמ' שם שאין בזה דין קטלנית לאומר 'מעין גורם']. נמצא שבמשנתנו אין מקום לחשש לכולי עלמא. (דובב מישרים ח"א ע"ד. וע"ש בח"ג מ"ה במה שהביא להעיר מהמשנה להלן פו-פו שנישאת כמה פעמים ומתו בעליה. אך

שם יש לדחות שלא חשו לקטלנות ועברו ונשא, משא"כ במשנתנו שפוסקת התר, 'מותרות ליבמיהן'.

(ע"ב) 'אם איתא להא דכי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה — בנה שני הוי, ליתני נמי מצרי שני שנשא שתי מצריות אחת ראשונה ואחת שניה'... — יש לדקדק למה אמר 'ליתני מצרי שני', הרי אף מצרי ראשון שנשא שתי מצריות, ראשונה ושניה, כך היא הדין לפי רב דימי שהולכים לעולם אחריה, ולמה הוסיף מילה וגרע על ידה מן המשמעות? נראה שמכאן הוציא הרמב"ם את פסקו (איסורי ביאה יב, כ) שזה שהולכים אחרי האם, זהו רק לחומרא, שהולכים גם אחריה, ולכן, כשהאב מצרי-ראשון, לעולם הבן יהא שני, גם כשהאם שניה. והמפרשים התחבטו במקורו של הרמב"ם, ולהאמור, מקורו מבואר בסוגייתנו. (הגר"ש פישר שליט"א בספרו בית ישי מו, ב. וראה שם דברים מתוקים בבאור שיטת רש"י החולק על הרמב"ם (בדף עח), ובישוב שיטתו כאן לענין מצרי-שלישי שאסור במצרית-שניה).

'לימא מסייע ליה: 'חלל שנשא כשרה', מאי לאו — כהנת, ומאי כשרה — כשרה לכהונה'... — פירש רש"י: 'דקיימא לן, כהן כל זמן שמוצא לישא בת כהן, לא ישא בת ישראל, דאמר בפסחים: סעודת הרשות — בת ישראל לכהן'. וכדברים אלו כתבו בתוס' ישנים ובריטב"א. אמנם הרמב"ם והשולחן-ערוך לא הביאו כלל שמצוה על כהן לישא כהנת. אלא שכתבו (רמב"ם הל' איסורי ביאה כא, לא; שו"ע אה"ע ב, ח) 'לאידך גיסא, שישראל עם הארץ אין לו לישא כהנת ואין זיווגם עולה יפה. ובאמת שבגמרא בפסחים שהביא רש"י, לא מוזכר (לפנינו) אלא 'בת כהן לישראל'. וצריך לומר שהם פירשו דברי הגמרא כאן להפך, ש'כשרה לכהונה' דוקא, ואינה ראויה לישראל עם הארץ. ואפשר שכהן חלל דינו כישאל, וכשם שכהנת כשרה אין לה להנשא לישראל שאינו תלמיד חכם, הוא הדין לחלל. (ערוך לנר; ובעקבותיו הלך תלמידו הגר"ע הילדסהיימר ב'חידושי רבי עזריאל'. וע' מרומי שדה לנצי"ב).

*

'לפני עיור לא תתן מכשול'
'אמר רבא: כל היכא דהוא מוזהר, היא מוזהרת, וכל היכא דהוא לא מוזהר היא לא מוזהרת. והא מהכא נפקא? מדרב יהודה אמר רב נפקא...?' — הגאון רבי שמואל קאידנובר (בעל 'תפארת שמואל' על הרא"ש) כתב לחדש (בשו"ת 'אמונת שמואל') שאין איסור 'לפני עור לא תתן מכשול' בהכשלת חבירו באיסור, אם המכשיל עצמו אינו מוזהר באותו איסור. הסברה שבדבר — כפי ההסבר הרווח בין חובשי בית המדרש — איסור הכשלת אחר בעבירה אינו איסור חדש העומד לעצמו, אלא גילתה תורה בלאו ד'לפני עיור' שכשם שאדם מוזהר באיסור מסוים שלא לעשותו בעצמו, כך הוא מוזהר משום אותו איסור עצמו, לגרום שאדם אחר יעשנו. ממילא, מי שאינו בכלל האזהרה לעצמו, קל וחומר שאינו מצווה על זולתו. אלא שעדיין יש להבין: וכי משום שכלפי זה המכשיל אין הדבר בגדר 'מכשול', מפני שאינו מוזהר עליו, היא מותר לו להכשיל את חבירו? הלא ודאי ש'מכשול' רוחני לא עדיף משאר מכשולות דעלמא, והלא אפילו על נתינת עצה שאינה הוגנת, אמרו (בתורת כהנים — קדושים) שאסורה משום לאו זה? (כך תמהו באחיעזר ח"ג פא, ז ובזכר יצחק סה).

אלא ודאי יש להבדיל בין שני סוגים של 'לפני עיור' וכו'; האופן האחד הוא נתינת מכשול לפני ה'עיור' בדבר, שאין חבירו יודע ממנו. וזה ודאי אסור בכל אופן, בין במכשול גשמי בין במכשול רוחני, בין בדבר שהוא 'מכשול' כלפי המכשיל, בין אם לאו. כל דברי האמונת-שמואל אינם שייכים אלא בסוג

השני, שהוא — גרימת איסור לחבירו אף כשהלה מודע לדבר וחפץ בו. בזה חידש שאם המכשיל עצמו אינו מוזהר באותו איסור, אינו מוזהר גם לגרום לחבירו שיעשנו. (אחיעזר שם. ואף בזה ס"ל לזכר יצחק הנ"ל שאין מסתבר להתחשב במכשיל אלא בנכשל).

ואף כי הראנו לדעת סברתו של ה'אמונת שמואל', אך מדברי כמה ראשונים בסוגייתנו מבואר שלא כדבריו, שהקשו: מדוע צריך ללמוד איסור לאשה מדרב יהודה אמר רב, תיפוק ליה שמוזהרת משום 'לפני עיור', שמכשילתו? ותוצו (תירוץ ראשון ברמב"ן, רשב"א וריטב"א ועוד) שמשום 'לפני עיור' אין עונש מלקות, משום שהוא לאו כוללני ואין לוקין על 'לאו שבכללות', והדיון בגמרא הוא לאו פרטי ועונש מלקות. הרי משמע מדבריהם שאף לולא שהיתה האשה מצווה באותו איסור, היה עליה איסור של 'לפני עיור'. אמנם הרמב"ן הוסיף לתרץ שלולא הלימוד שהאשה גם היא מוזהרת, הייתי אומר שאף איננה מצווה על הכשלת אחרים. ושמא יש לפרש דבריו לפי חידושו של האמונת שמואל, אם כי יש גם לפרשו בדרכים אחרות. (ע' שו"ת חתם סופר ח"ג רב; חידושי הגר"ד בעניני ח"א כד).

ויש גם מקום לחלק בין הושטת איסור לחבירו, שחבירו יעשנו אחר כך, לבין מקרה שעל ידו כבר נגמר האיסור עתה, שבכ"י האי גוונא חמור יותר, ושמא בזה לא דיבר ה'אמונת שמואל'. וכזה הוא הנידון בסוגייתנו. (עפ"י אחיעזר שם. וע' שדי חמד)

דף פה

'עשרה יוחסין עלו מבבל' — עשר מעלות ומדרגות, זו למעלה מזו, בישראל-עם-קודש. וכמו כן 'עשר קדושות' יש בארץ ישראל הניתנת להם (כדתנן בריש מסכת כלים. וכל אחד מישראל נטל חלק בארץ, גם לזה שבמדרגה הפחותה ביותר — ועמך כלם צדיקים — לעולם ירשו ארץ, כידוע). וכנגד זה גם בצבא מעלה יש עשר קדושות (כדאיתא במדרשים. וע' רמב"ם — יסודי התורה ב/ז). כנגד צבאות-מטה שהן כלל ישראל. (עפ"י מהרש"א. וכן בסדר 'אתם נצבים היום כלכם' מנויים עשר מדרגות בכלל ישראל, חמש מול חמש, ומקבילים הן לעשרת הדברות, חמש מול חמש, כפי שפרטם בפרי צדיק — נצבים, ובצדקת הצדיק רל. וע"ע בישראל קדושים' ה, עמ' 41, ושם גם מנה עשר קדושות במימד הזמן).

דפים פה — פו

'בת ישראל הנשואה ללוי נותנת רשות לתרום' (ע"ב) 'בת לוי מאורסת לכהן... וכן בת כהן ללוי — לא תאכל בתרומה ולא במעשר. ותהא זרה, זרה מי לא אכלה במעשר? ... אמר רב ששת: מאי 'אינה אוכלת' דקתני — אינה נותנת רשות לתרום. מכלל דנשואה נותנת רשות? אין. והתניא: ואכלתם אתו בכל מקום, אתם וביתכם — לימד על נשואה בת ישראל שנותנת רשות לתרום' —

רש"י פירש 'נתינת רשות' — לשלוחה, לתרום מעשר של בעלה. ויש לבאר למה נקט נתינת רשות לתרום, ולא נקט את עצם זכותה להפריש תרומות ומעשרות בפירות בעלה? ואם דבר זה פשוט הוא ואין צריך לכך לימוד מן הכתוב (וכמו שפסק הרמב"ם: 'הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהן אוכלין'), אם כן, מדוע צריכים לימוד מיוחד על נתינת רשות לאחר? — תמיהות אלו תמה בספר אור שמח (תרומות ד, יב), וכתב: 'סוף דבר, אינני מבין הסוגיא לפי פירוש רש"י'.

יש מי שכתב לפרש (אחיעזר ח"ב סוף סי' לז) שלולא הלימוד מן הכתוב אמנם הייתי יודע שיכולה להפריש תרומות ומעשרות ממזונותיה, אך אין היא יכולה לשלוח שליח על כך, כי היה מקום לדמות דינה לדין

אורח, שאף על פי שאין המאכלים המוגשים לפניו שייכים לו, כמו שהאריכו האחרונים, אף על פי כן, מבואר בירושלמי (ע' משנה דמאי ז, א ובירו' שם) שיכול להפריש מעשרות לתקן פירותיו. אמנם כל זה להפריש בעצמו, אך לשלוח שליח אינו יכול, שאין סמכות למנות שליח אלא ל'בעל המון', כדברי התוס' בגיטין. ולכן בא הכתוב אתם וביתכם לומר שדין האשה בהפרשה — כבעלים עצמם, ויכולה לשלוח שליח על כך.

אמנם יש הסוברים (ר' ב'הר צבי' כאן) שגדר דין זה של הפרשת האשה מפירות בעלה, אינו שעשאתה תורה כבעלים, אלא הרי היא כשליחה של בעלה על ההפרשה.

יש להדגיש, שגם לפי ההגדרה שעשאתה תורה כבעלים, נראה מצד הסברה שאם בעלה מוחה, אין לה רשות לעשר. וכמו שכתב בפשיטות בחזון איש (מעשרות ז, טו).

אחת ההשלכות הנובעות משאלה זו — כתב ב'הר צבי' — בנידון ששכחו להפריש חלה מן המצות בערב פסח, ולאחר כניסת יום טוב הפרישה האשה חלה. והרי ידוע שהמפריש בשבת וביום טוב בשוגג — מה שעשה עשוי. אלא שיש לומר שאם כל זכותה בהפרשה הוא כענין 'שליחות' ולא שהיא כ'בעלים', יש לדון שכשהדבר נעשה באיסור חל כאן הכלל 'אין שליח לדבר עבירה' והשליחות בטילה מעיקרא. ואולם לדעת האחיעזר אין מקום לדון בשאלה זו, שהרי חידשה תורה שהיא כבעלים לענין תרומות ומעשרות. פירוש חדש בדברי הגמרא כתב באור-שמח (שם): נחלקו ר"א בן גמלא וחכמים (גיטין לא) אם יכול אדם להפריש תרומת-מעשר מפירותיו, ישירות לכהן. לדעת חכמים אין יכול להפריש כי אם בנתינת רשות מן הלוי, שהרי תרומת-מעשר דינה להינטל מפירות המעשר המגיעים ללוי. ולשיטתם, כל שזכאי בקבלת המעשר, זכאי לתת רשות להפריש תרומת מעשר. לאור זאת, כך יש לפרש את דברי הברייתא: מכך שזיכתה תורה את הלוי לקבל מעשרות ('אתם וביתכם'), למדנו שיכולה גם ליתן רשות לבעל הפירות להפריש תרומת מעשר לכהן.

בזה מתיישבת מאד לשון המשנה 'לא תאכל', והרי אין מדובר כאן לענין דין אכילתה כלל — אלא שנקטה את לשון הפסוק 'ואכלתם אותם... אתם וביתכם, שממנו שומעים אנו דין נתינת רשות. אלא שיש מקום עיון בדבר, שהרי אשת כהן שהיא בת לוי, נראה מצד הסברה שיכולה עדיין לקבל מעשר ראשון. וכן כתב הרמב"ן בסוגינתו להדיא. ולפי זה ודאי שגם יכולה ליתן רשות. וצריך לומר שדברי רב ששת מתיחסים רק לבת כהן המאורסת ללוי, שכיון שעוד לא נכנסה לרשות בעלה, אין לה זכות עדיין במעשרות. (או"ש שם. יש להביא סמך דבריו בפירוש הברייתא, מן הגרסא המובא בתרומת הדשן (קפח) שנותנת רשות לתרום תרומת מעשר'. אך אין זו ראייה, דקרא בהכי איירי).

דף פו

ענינים באורים ופרפראות

(ע"ב) 'דאמר ר' יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לויים' — בספר בן יהוידע העיר שחפשו ולא מצא כ"ד אלא י"א מקומות. 'וקשה למצוא כ"ד אם נחפש. ואפשר טעות הוא בגרסת הדפוס'.

(ואולי נקטו עשרים וארבעה להורות על ריבוי ולא דוקא הוא, כמו שמצינו מספר זה כהוראת הפלגה בכמה מקומות — ע' ב"מ פד 'עשרין וארבע קושייתא... עשרין וארבעה פרוקי' ובתורת חיים ומהרש"א שם; מגדים חדשים — ברכות נא).

'אמר רב חסדא: בתחלה לא היו מעמידים שוטרים אלא מן הלויים, שנאמר: ושטרים הלויים לפניכם. עכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל, שנאמר: ושטרים הרבים בראשיכם' — ... שהם לשוטרים לרדות את העם, להקים דגל התורה, דכך היא מידתם של הלויים, בענין דינה בת יעקב, ובעגל'. (עיני כל חי — לר"ח פאלאג'י)